

تاریخچه قم

مورخان سابقه شهر قم را به پیش از اسلام مربوط می‌دانند اما شهرت آن بیشتر به دوره بعد از اسلام. در روایات افسانه‌ای بنای آن را به تهمورث نسبت داده‌اند. در سال ۲۳ هجری قمری ابو موسی عبد... ابن قیس اشعری شهر را فتح کرد. در زمان خلافت مأمون مردم به سرکردگی یحیی ابن عمران از دادن خراج امتناع کردند. سپس خلیفه، حاکم باروی شهر را ویران کرد و اموال بسیاری را از مردم گرفت. بار دیگر در زمان معتز مردم سر به شورش برداشتند و خلیفه وقت حاکم عراق عجم را به سرکوبی اونا فرستاد و وی باروی شهر را که مجدداً ساخته شده بود ویران کرد. بر طبق روایات در سال ۲۰۰ هجری قمری حضرت معصومه (س) به شوق دیدار برادرشون امام رضا (ع) عازم خراسان شدند اما در نزدیکی شهر ساوه بیمار و به قم عزیمت کردند. در این شهر روح مقدس آن بانوی عظیم الشان به ملکوت اعلی پیوست و در محل آستانه مدفون شدند.

به همین دلیل به تدریج منازل خود را به حرم نزدیک کردند. قم تا اواخر قرن دوم هجری تابع اصفهان بود و حاکم مستقلاً نداشت. در زمان هارون الرشید از اصفهان جدا شد. در زمان خلافت عباسی که آل علی (ع) مورد ظلم قرار می‌گرفتند بسیاری از سادات به قم پناه آوردند و از این تاریخ عقاید شیعه در اذهان مردم رسوخ کرد و این شهر مرکز شیعیان شد. قم در طول عمر خود از فتنه‌های مغول و تیمور آسیب‌های سخت دید و در زمان صفویه رو به آبادی گذاشت. در حمله افغانه نیز بار دیگر ویران شد اما دوباره سر برداشت و از عهد قاجاریه تاکنون رونق آن روز به روز رو به افزایش است. این شهر در حال حاضر با توجه به جایگاه حرم حضرت معصومه، مسجد مقدس جمکران، حوزه گرانقدر علمیه و علماء اعلام و مردمان خونگرم، با فرهنگ و البته پیرو ولایت از هر نظر در شمار شهرهای مشهور ایران قرار دارد.

وجه تسمیه

در خصوص وجه تسمیه نام قم روایات تاریخی متعددی نقل شده است. یکی از علمی‌ترین آن روایات تبدیل کلمه «کومه» (به معنی خانه‌های کوچک کنار هم) به گم و سپس تبدیل آن به قم توسط اعراب مهاجر است. برخی نیز قم را برگرفته از کمیدان - نام بخشی از این منطقه - می‌دانند که به اختصار گم خوانده شد و سپس اعراب مهاجر آن را به قم تغییر دادند.

پیش از اسلام اطلاعات باستان‌شناختی در منطقه قم حاکی از آثار فعالیت انسانی در عصر فرایارینه سنگی با قدمتی نزدیک به پانزده هزار سال است و به استناد تحلیل دستاورد های شش فصل کاوش علمی در قره تپه قمرو، تاریخچه تشکیل روستا های اولیه در منطقه قم به هزاره پنجم قبل از میلاد باز می‌گردد. همچنین اشیاء و آثار یافته شده از سایر کاوش‌ها و بررسی‌ها در سطح استان حاکی از شکوفایی تمدن انسانی عصر نوسنگی و عصر آهن در قم است. تاریخ اسطوره‌ای ایران نیز حکایت از پیدایش و تاسیس تشکیلات شهری در زمان تهمورث دیوبند پادشاه پیشدادی دارد و قولی دیگر تشکیل تاسیسات شهری در قم را به کیخسرو پادشاه افسانه‌ای ایران نسبت می‌دهد. آنچه که مسلم است، منطقه قم به استناد شواهد باستان‌شناختی همچون تپه‌های پیش از تاریخ، آتشکده‌ها و قلاع دوران تاریخی و کتاب قم (مهم‌ترین اثر جغرافیای محلی، تالیف شده توسط حسن بن محمد بن حسن قمی در سال ۳۷۹ هجری قمری) در عصر پیش از اسلام خصوصاً دوره ساسانی از شهرهای نسبتاً بزرگ و آباد ایران بوده است.

قرون اولیه اسلامی

پیش از آمدن اعراب و پس از آن، عمده‌ترین تغییر در وضعیت شهر تبدیل هسته مرکزی آن به یک شهر طی قرون دوم و سوم هجری بود. از آن پس نام این مرکز یعنی قم در بسیاری از کتاب‌های جغرافیایی قرن چهارم هجری و پس از آن آمده است. شهرت این شهر در منابع جغرافیایی تالیف شده در قرن چهارم هجری، به دلیل داشتن گرایش مذهبی تشیع، بر خلاف

گرایش مذهبی سایر شهر های اطراف بود. اعراب ساکن این شهر از تیره اشعری های یمنی ساکن عراق بودند که در دهه هفتاد تا هشتاد قرن اول هجری به علت اختلاف مذهبی و سیاسی با دولت اموی از عراق به این دیار نقل مکان کردند. اشعریان شیعه مذهب شهر را در اختیار گرفتند و بر مذهب تشیع استوار ماندند. بعد ها پس از دفن حضرت فاطمه معصومه (س) در سال ۲۰۱ هجری در این شهر مرکزیت مذهبی آن بیش از پیش استوار ماند.

شهر قم به لحاظ تقسیم بندی جغرافیایی از قرن چهارم به این سو جزو ایالت جبال ایران شد. مرز های این ایالت در سمت غرب، همدان، در جنوب، اصفهان و در شمال، شهر ری و قزوین بود. آب شهر از طریق قنوات و رودخانه قم که از ارتفاعات خوانسار و گلپایگان سرچشمه می گیرد، تامین می شد. بر اساس نوشته تاریخ قم آب شهر شیرین بود. اما در چند قرن اخیر به دلیل در آمیختن آب های زیرزمینی با معادن نمک، آب آن شور شد و امروز این امر مهم ترین مشکل شهر است. پس از ایجاد سد پانزده خرداد (افتتاح در سال ۱۳۷۳ شمسی) برای تامین آب قم، رودخانه شهر خشک شد و از آن به عنوان محل عبور سیل های احتمالی و در زمان های دیگر برای توقفگاه استفاده می شود.

قرون میانه اسلامی

در دوره آل بویه (قرن چهارم هجری) قم به دلیل گرایش به مذهب تشیع اندکی مورد توجه قرار گرفت و در دوره سلجوقیان (قرن پنجم و ششم هجری) ادیبان و دبیرانی از مردم قم در این دولت مشغول به کار شدند. مسجد جامع این شهر یادگاری از دوره سلجوقی است. در تمام این دوره شهر قم به عنوان شهری شیعی با شهر های ری، کاشان، آوه و فراهان در تماس بود و مذهب شیعه را در آن مناطق رواج داد. این شهر در جریان حمله مغول مورد قتل و غارت قرار گرفت. قم در قرن های هشتم و نهم هجری، گرچه شهر کوچکی بود اما به سبب حضور آستانه مبارکه حضرت معصومه (س) در این شهر، کم و بیش مورد توجه حاکمان و امیران بود. در قرن هشتم خاندان برجسته ای از جمله خاندان صفی در این شهر زندگی می کردند و در حکم امیران محلی بودند. آنها با ایجاد ارتباط با دولت های بزرگ قدرت خویش را در این شهر حفظ می کردند. البته گاهی نیز به سبب همین رقابت ها، شهر قم گرفتار حمله و هجوم می شد.

در زمان قراقویونلو و آق قویونلو در قرن نهم هجری شهر قم مورد توجه سران این سلسله قرار گرفت. به عنوان مثال اوزون حسن در زمستان و گاه بهار، در این شهر اقامت می گزید و شهرت داشت که این شهر اقامتگاه زمستانی شاهان این سلسله بود. همچنین از سوی پادشاهان این سلسله فرامینی دربارۀ تولید آستانه حضرت معصومه (س) در دست است.

دوره متأخر

در زمان شاه اسماعیل صفوی این شهر اعتبار بیشتری کسب کرد. یادگار معماری شاه اسماعیل در قم، ایوان شمالی آستانه حضرت معصومه (س) است (سال ۹۲۵ ه.ق) که کتیبه آن موجود است. پس از آن، شهر قم، مورد توجه بیشتر قرار گرفت و به دلیل قداست محیط حرم حضرت معصومه (س)، از آن به عنوان مرکزی برای مدفن برخی از سلاطین صفوی استفاده شد. قبر پنج تن از سلاطین صفوی با نام های شاه صفی (۱۰۵۲ م)، شاه عباس دوم (۱۰۷۷ م)، شاه سلیمان (۱۱۰۵ م) و شاه سلطان حسین (خلع شده در ۱۱۳۵ ه.ق) شاه طهماسب دوم (خلع شده در ۱۱۴۴ ه.ق) و شماری دیگر از شاهزادگان و امرای این دولت، در اطراف حرم است. مساله انتقال مردگان برای دفن به قم، گر چه پیش از این زمان سابقه داشت، اما در دوره صفوی به صورت رسمی رایج شد و تا سال های اخیر ادامه داشت. آمد و شد شاه عباس به قم برای زیارت و دیدار با فیض کاشانی (۱۰۹۱ م) نیز اهمیت این شهر را نشان می دهد. بر آمدن عالمانی چون ملاصدرای شیرازی (۱۰۵۰ تا ۹۷۹)، قاضی سعید قمی و سکونت ملا محمد طاهر قمی (۱۰۹۸ م) و فیاض لاهیجی (۱۰۷۲ م) در آن نشانگر اهمیت علمی این شهر در این دوره است. بدون تردید، شهر قم رشد فیزیکی و فرهنگی خود در دوره اخیر مدیون توجه سلاطین قاجاری به

ویژه فتحعلی شاه (سلطنت از ۱۲۱۲ تا ۱۲۵۰)، فرزندان و برخی از وزیران وی و سلاطین بعدی می‌داند. فتحعلی شاه در آغاز سلطنت خود نذر کرده بود تا یک صد هزار تومان زر در تجدید بنای آستانه حضرت معصومه (س) صرف کند. در این دوره میرزای قمی (۱۲۳۲ م) در این شهر زندگی می‌کرد. وی سخت مورد توجه شاه قاجار بود و به دفعات به قصد زیارت این شهر و دیدار با میرزای قمی وارد این شهر شده و برای مدتی در آنجا می‌ماند.

بنای فعلی آستانه بر اساس کتیبه‌های موجود، به طور عمده از دوره قاجاری است، چنانکه کتیبه‌های موجود کاملاً بر این امر گواه است. به لحاظ عمرانی، قم در دوره ناصری تجربه جدیدی را پشت سر گذاشت. افزون بر ایجاد یک رشته قنات جدید، بنای تازه‌ای با همت برخی از بزرگان محلی و امرای دولتی ساخته شد. مقبره بسیاری از اعضای سلطنتی خاندان قاجار در صحن عتیق آستانه مقدسه است. معروف‌ترین آنها مقبره فتحعلی شاه قاجار است که سنگ مرمر بسیار زیبایی بر آن نهاده شده و حجره‌ای مستقل و زیبا به آن اختصاص یافته است.

مقبره محمد شاه قاجار نیز در صحن عتیق واقع شده است همچنین می‌توان از مقبره مهدعلیا مادر ناصرالدین شاه، فخرالدوله دختر ناصرالدین شاه، معتمدالدوله گرچی از چهره‌های سیاسی برجسته دوره قاجار و بسیاری دیگر یاد کرد. مقبره میرزا حسن خان مستوفی الممالک نیز یکی از مقابر زیبای قاجاری در محدوده صحن عتیق آستانه حضرت معصومه (س) است. در عصر قاجار قم دست خوش تحول جمعیتی تازه‌ای نیز شد و ترکیب قومی شهر دگرگون گشت. بدین معنی که طوایف متعددی به صورت کوچ‌های دسته‌جمعی از سمت غرب راهی قم و اطراف آن شدند و با ورود تدریجی به داخل شهر، ترکیب جمعیتی آن را تغییر دادند. به گونه‌ای که ساکنان اصلی شهر جز در بخش محلات بسیار قدیمی شهر در فاصله حرم تا مسجد جامع از میان رفتند.

طوایف مهمی که در قم اسکان یافتند از طوایف: بیگدلی، زندیه، سعدونه، گائینی، کلهر، لشنی، کرزه‌بر، عبدالملکی، خلیج و شادقلی. به دلیل تلاش علمی خاصی که در ثبت اطلاعات مربوط به شهر قم در دوره ناصری صورت گرفت و به یمن تألیف آثاری چون تاریخ دارالایمان قم و جز آن می‌توان شناخت دقیقی نسبت به وضعیت این شهر در دوره ناصری به دست آورد.

در دوره پهلوی، قم نیز بسان سایر شهرها، وارد عرصه جدیدی شد. پیشرفت عمرانی قم در این دوره با آرامی ادامه یافت. نخستین خیابان‌های جدید شهر در سال ۱۳۰۷ ایجاد شد. پس از آن در سال ۱۳۱۶ راه آهن از مسیر قم گذشت. از سال ۱۳۴۴ به بعد راه‌های ارتباطی بین شهری از یک سو به تهران و از سوی دیگر به سمت اراک، اصفهان و کاشان توسعه یافت. اهمیت شهر قم، به عنوان نقطه عبور از مسیرهای جنوبی به سمت تهران از اواخر دوره قاجار به این سو، بیشتر آشکار می‌شود.

در تمام دوره پهلوی ترکیب معماری آستانه حضرت معصومه (س) به جز سمت شمال شرقی آن تغییری نمی‌یابد. فقط بخش مهمی از قبرستان سمت شمال شرقی آستانه منهای قبرستان شیخان، به صورت زمینی مسطح و بخشی به صورت پارک در می‌آید. بخشی از توسعه عمرانی شهر، توسط تولیت و نیز مراجع تقلید صورت گرفت. از آن جمله تأسیس کتابخانه بزرگ شهر توسط یکی از مراجع تقلید به نام آیت الله شهاب‌الدین مرعشی نجفی در سال ۱۳۵۳ شمسی بود. این کتابخانه در حال حاضر بزرگ‌ترین مجموعه خطی را در میان کتابخانه‌های ایران در اختیار دارد.

به لحاظ فرهنگی، شهر قم پیش از انقلاب، چندین دبیرستان و تعدادی مدرسه ابتدایی و راهنمایی داشت همچنین یک مدرسه عالی وابسته به دانشگاه تهران در این شهر تأسیس شد. سایر مراکز فرهنگی را مرکز علمی - دینی تشکیل می‌دهد.

دادند. در این مراکز افزون بر تعلیم و تربیت، چندین نشریه نیز انتشار می یافت. همزمان با مرکزیت یافتن قم در سال های پس از انقلاب اسلامی، این شهر مورد توجه بیشتر دولت قرار گرفت، با استان شدن قم در سال ۱۳۷۵ و افزایش شمار مهاجرت به قم، بر محدوده جغرافیایی شهر اضافه شد و چندین شهرک در اطراف آن با نام های شهر قائم، یزدان شهر، شهرک امام خمینی و صفا شهر افزوده شد و از هر سویی، دامنه محلات آن توسعه یافت به علاوه تعدادی مدرسه علمیه و مراکز فرهنگی و کتابخانه طی دو دهه اخیر در قم تاسیس شد. جمعیت شهر در سال ۱۳۳۵ ش، ۹۶۴۹۹ نفر بود، در سال ۱۳۷۰ ش، این جمعیت ۶۸۱۲۵۳ نفر شد. جمعیت شهر قم در پایان سال ۱۳۷۹ ش، ۸۲۵۶۲۷ نفر است در بخش ها و روستا های اطراف قم نیز جمعیتی در حدود چهل هزار نفر زندگی می کنند.

شهر قم از قرن دوم به این سو نخستین مرکز مستقل برای مذهب تشیع دوازده امامی بود که، به طور کامل در اختیار پیروان این مذهب قرار داشته است. مردم این شهر به دلیل پیروی از امامان، احادیث آنان را پاس می داشتند و بدین ترتیب این شهر به صورت مرکز حدیث شیعی در آمد. شهرت علمی شهر قم از قرن پنجم به این سو از میان رفت و مرکزیت علمی شیعی در ایران به ری و شهر های شمالی ایران انتقال یافت. به رغم گزارش عبد الجلیل رازی در قرن ششم مدرسی در این شهر بوده و در دوره صفوی نیز عالمانی مثل فیض کاشانی (۱۰۹۱ م) یا ملا محمد طاهر قمی (۱۰۹۸ م) در این شهر زندگی می کردند. اما آثار علمی و چهره های برجسته شناخته شده چندانی در میان قرون پنجم تا دوازدهم وجود ندارد.

رشد علمی مجدد قم همزمان با توجه خاص دولتمردان قاجاری به این شهر بود. یکی از چهره های جهانی در عالم شیعه میرزای قمی (۱۲۳۲ م) است که روابط خوبی با فتحعلی شاه قاجار داشته و به خاطر مرجعیت علمی و تالیفات مهمش به عنوان یک نقطه عطف در مرکزیت علمی این شهر به حساب می آید. با این حال در تمام دوره قاجار شهر قم همچنان مرکزیت زیارتی داشت، نه علمی. دوره جدید مرکزیت علمی این شهر برای مذهب شیعه از مهاجرت آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (۱۳۵۵ - ۱۲۷۶ ه.ق) در سال ۱۳۴۰ ه.ق به شهر قم آغاز شد.

آیت الله حائری تحصیل کرده عتبات عالیات بود و پس از تکمیل تحصیلات برای ارشاد مردم و تدریس علوم دینی، در سال ۱۳۳۲ ه.ق به سلطان آباد (اراک) آمد. اما پس از چندی قم را که همانند نجف جنبه زیارتی داشت برای تاسیس یک حوزه درسی مناسب دید. بدین ترتیب در رجب سال ۱۳۴۰ ه.ق (دقیقاً از نوروز سال ۱۳۰۱ شمسی) به دعوت علمای قم در این شهر رحل اقامت افکند و حوزه علمیه قم را تاسیس کرد. وی تا پانزده سال بعد از آن که حیات داشت توانست عده دیگری از علما را به این شهر دعوت کند و مدرسه فیضیه قم را توسعه بخشید. فیضیه که مدرسه ای کهن از قرن ششم هجری بود و بعد ها در عصر صفوی (توسط تهماسب اول در سال ۹۳۴ ه.ق) و در دوره قاجار (توسط فتحعلی شاه در سال ۱۲۱۳ و ۱۲۱۴ ه.ق) توسعه و تجدید گردید، به دستور آیت الله حائری طبقه فوقانی و کتابخانه بر آن افزوده شد و تعمیرات اساسی در آن صورت گرفت. حوزه علمیه قم پس از درگذشت آیت الله حائری (۱۷ ذیقعد ۱۳۵۵ / ۱۰ بهمن ۱۳۱۵) تا آمدن مرحوم آیت الله بروجردی (۱۳۲۳ شمسی) و رسمیت یافتن وی با درگذشت آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی در نجف (۱۳۲۵) دوره فترتی را گذراند. با حضور آیت الله بروجردی حوزه علمیه رشد سریع خود را آغاز کرد.

آیت الله بروجردی افزون بر آنکه به وضعیت عمرانی بسیاری از مدارس رسیدگی کرد. مسجد بزرگی هم با عنوان مسجد اعظم (آغاز بنا ۱۳۷۴ ق / ۱۳۳۳ ش) در کنار حرم ساخت. از آن زمان تا امروز مسجد اعظم مرکز برگزاری مهم ترین درس های حوزه علمیه و بهترین استادان است. آیت الله بروجردی در فروردین ۱۳۴۰ درگذشت و پس از وی چندین نفر از علما به مقام مرجعیت دست یافتند که اعلم ترین آنان آیت الله محمد رضا گلپایگانی، آیت الله شهاب الدین مرعشی نجفی و حضرت امام خمینی (ره) بودند. از این میان امام خمینی با ورود به صحنه سیاست و درگیر شدن با نظام پهلوی، انقلاب اسلامی ایران

را تا پیروزی نهایی رهبری کردند.

قم ، شهری زیارتی

اهمیت زیارتی شهر قم، در درجه نخست مربوط به آستانه حضرت فاطمه معصومه (س) دختر موسی بن جعفر (ع) امام هفتم شیعیان و سپس به دلیل مزار های متعدد علویان در این شهر و نیز مسجد جمکران است. روایات متعددی که در فضیلت شهر قم و زیارت فاطمه معصومه (س) از امامان معصوم نقل شده این شهر را پس از مشهد به دومین شهر مقدس ایران تبدیل کرده است. کم شدن ارتباط ایرانیان با عتبات عالیات از یک سو، دور بودن مشهد از نقاط مرکزی و جنوبی ایران از سوی دیگر باعث شد که قم از دوره صفوی به بعد، زوار بیشتری را پذیرا باشد.

حضرت فاطمه معصومه (س) در سال ۲۰۱ ه.ق زمانی که برادرشان حضرت امام رضا (ع) هنوز در مرو بودند، به قصد دیدار ایشان به سمت ایران حرکت کردند. ایشان در نزدیکی ساوه بیمار و پس از انتقال به قم و بعد از هفده روز، رحلت کردند. محل اقامت ایشان، خانه یکی از بزرگان طایفه اشعری به نام موسی بن خزرج بود که بعد از فوت در همانجا دفن شدند و به تدریج بر مقبره ایشان سایبانی نصب شد.

زینب، نواده امام جواد، پس از سال ۲۵۶ ه.ق به قم آمد و قبه ای بر روی قبر ایشان بنا کرد. در سال ۳۵۰ ه.ق بنای تازه ای به جای آن ساخته شد و به تدریج شمار زیادی از سادات برجسته قم نیز در کنار قبر ایشان مدفون گشتند. ابوالفضل عراقی، از وزرای برجسته روزگار طغرل، بنای بزرگ تری روی قبر فاطمه معصومه (س) ساخت و به گواهی عبدالجلیل رازی، در این قرن عده زیادی به زیارت قبر ایشان می آمدند. طی قرون بعد تا روی کار آمدن صفویان، تعمیراتی بر مقبره فاطمه معصومه (س) صورت گرفت و اهمیت زیارتی این شهر در دوره صفویه افزوده شد. با شیعه شدن غالب مردم نواحی مرکزی ایران، سفر زائران به این شهر در دوره قاجار و سپس پهلوی بیشتر شد.

در حال حاضر چنانکه آمد، به لحاظ موقعیت زیارتی، شهر قم پس از مشهد قرار دارد. صحن عتیق حد فاصل مدرسه فیضیه و حرم ابتدا توسط شاه اسماعیل صفوی و سپس توسط فرزندش شاه تهماسب بنا شد.

بعد ها این صحن در دوره قاجاری تجدید بنا گشت. همچنین صحن بزرگی مشهور به صحن اتابکی در شرق حرم، توسط میرزا علی اصغر خان اتابک بنا شد. در سمت غرب حرم، مسجد اعظم قرار دارد، که از طریق صحن عتیق و مسجد بالاسر راهی به آن وجود دارد. برجسته ترین کار فتحعلی شاه در آستانه حضرت معصومه (س) ساخت گنبد زرینی بر این مجموعه است. در حال حاضر داخل حرم مدفن شمار زیادی از عالمان تازه درگذشته است. برخی مقبره های کوچکی که در حد یک سنگ قبر در داخل حرم قرار دارند و زیارت می شوند عبارتند از: قبر آیت الله بروجردی، آیت الله عبدالکریم حائری، آیت الله گلپایگانی، آیت الله اراکی، استاد شهید مطهری، علامه محمد حسین طباطبایی و عده ای دیگر که بیشتر از شخصیت های علمی - سیاسی بوده اند که پس از انقلاب اسلامی در گذشته اند.

جدا از آستانه فاطمه معصومه (س)، تعداد فراوانی امامزاده در گوشه و کنار شهر وجود دارد که شماری از زائران به ویژه شیعیان پاکستانی و هندی و ساکنان کشور های حاشیه خلیج فارس به زیارت آنها نیز می روند. مسجد جمکران نیز یکی از مراکز زیارتی این منطقه محسوب می شود. جمکران روستایی در فاصله پنج کیلومتری شرق قم است. در قرن چهارم هجری این روستا از روستا های بنام این منطقه بود و بارها در تاریخ قم (تالیف شده به سال ۳۷۹ هجری قمری) از آن به عنوان روستایی که پیش از آمدن اشعریان به قم اهمیت داشته، یاد شده است. به روایتی حضرت امام زمان (ع) دستور

ساخت این مسجد را به یکی از شیعیان جمکران سپردند. در حال حاضر از این مکان با عنوان «مسجد مقدس جمکران» یاد می‌شود. تاریخ ۱۱۵۸ ه.ق کهن‌ترین کتیبه سنگی موجود در مسجد است. نام علی اکبر جمکرانی بانی مسجد نیز در این کتیبه دیده می‌شود و در شب‌های چهارشنبه و جمعه هزاران نفر برای خواندن نماز مخصوص به این مسجد می‌آیند. عقیده عمومی بر آن است که اگر کسی چهل شب متوالی به این مسجد بیاید و نماز امام زمان را بخواند، موفق به دیدار امام زمان خواهد شد.